

УДК 325.2:061.213(476)(477)

В. У. Коваль, кандыдат гістарычных навук, асістэнт (БДТУ)**СУПОЛЬНЫЯ ПРАЕКТАЫ МОЛАДЗІ БЕЛАРУСКАЙ
І ЎКРАЇНСКАЙ ДЫЯСПАР (1918–1939)**

Дадзены артыкул разглядае асноўныя аспекты ўзаемаадносін у асяродку маладых эмігрантаў з Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд. У ім прааналізаваны малавядомыя ў беларускай гістарыяграфіі працы ўкраінскіх вучоных. Асобная ўвага надаецца даследаванню палітычных, эканамічных, культурных, адукацыйных, спартыўных праектаў паміж беларускімі і ўкраінскімі эмігрантамі. Артыкул аналізуе пытанні гендарнай ролі эмігрантаў у асяродку беларускай і ўкраінскай дыяспар, гендарная гісторыя эміграцыі павінна дапоўніць вывучэнне сацыяльных працэсаў замежжа. Дадзенае даследаванне прысвечана творчым сувязям паміж эмігрантамі, іх супольным тэатральным праектам, маладзёжным арганізацыям, хорам, танцавальным калектывам.

The article retraces the main interrelation between young emigrants from Western Ukraine and Western Belarus in the inter-war period. It analyzes the little-known in Belarus materials and publications of Ukrainian historians. Special attention is given to the characteristic of political, economic, cultural, education, sport projects between Ukrainian and Belarusian emigrants. The article analyzes such questions as a gender role of emigrants among Belarusian and Ukrainian diasporas as a new method of studying social processes. This research dwells upon the creative ties between emigrants, such as common theatres, youth organizations, choruses, dance groups.

Уводзіны. Адною з найбольш цікавых стонак даследавання беларускага замежжа з'яўляецца дзейнасць студэнцкіх арганізацый, жаночых гурткоў і грамадскіх аб'яднанняў. Моладзь дыяспары стала найбольш ініцыятыўнай, прагрэсіўнай і крэатыўнай часткай эміграцыі. Беларускія юнакі і дзяўчаты актыўна супрацоўнічалі з іншымі народамі і дыяспарамі, пра што сведчаць перыядычныя выданні замежжа і архіўныя дакументы. Асобнай тэмай неабходна разглядаць узаемадзеянне беларускай і ўкраінскай дыяспар, бо яно мела свае асаблівасці, адментасці, адрознівалася актыўнасцю і палітызаванасцю.

Асноўная частка. Пры аналізе дзейнасці моладзі беларускай дыяспары трэба даследаваць не толькі прадстаўнікоў палітычнай міжваеннай хвалі, але і эканамічных эмігрантаў. Пры вярбоўцы працоўнай сілы працадаўцы звычайна рабілі абмежаванні па ўзросце, а прыярэтэт быў для маладых, моцных і здаровых мужчын, радзей – жанчын. Безумоўна, неабходна дэтальна разглядаць гісторыю кожнай краіны-рэцыпіента і рэгіёна, аднак рынак працы для эмігрантаў звычайна спецыялізаваўся на цяжкай малааплатнай рабоце, бо яе ігнаравала аўтахтоннае насельніцтва. Такім чынам, асноўную масу міжваеннай беларускай эміграцыі склала моладзь, на якую была ўскладзена задача захавання гістарычнай памяці ў асяродку замежжа.

Даволі цікавым аспектам сучасных гендарных даследаванняў стала праца беларускіх і ўкраінскіх жанчын у эміграцыі. Варта падкрэсліць, што роля жаночага руху і ўплыў

грамадскіх жаночых арганізацый на палітычнае жыццё дыяспар адрозніваліся ў розных краінах свету. Значна стымулявала актыўнасць жанчын дыяспар наяўнасць студэнцкай моладзі ў краіне прыбыцця, магчымасць праявіць сябе на міжнародным узроўні, дзейнасць буйных палітычных цэнтраў замежжа.

Дыяспары ў міжваенны час намагаліся ўскласці на жаночы рух пэўныя гаспадарчыя, культурныя і палітычныя функцыі, якія садзейнічалі развіццю асяродкаў. Украінская эміграцыя значна шырэй за беларусаў замежжа развіла дзейнасць жаночых аб'яднанняў. Разам з тым, беларускія эмігранткі таксама далучыліся сваёй працай да міжнароднага жаночага руху, пра што сведчаць архіўныя крыніцы міжваеннага часу. Адною з першых задач жаночых эмігранцкіх суполак стала фарміраванне сталых сувязей з арганізацыямі жанчын іншых народаў, а таксама іх аб'яднанне для прадстаўлення нацыянальных інтарэсаў на міжнародным узроўні. Жаночыя суполкі замежжа аказвалі матэрыяльную і гуманітарную дапамогу, ачольвалі студэнтаў і дзяцей дыяспар, ладзілі культурныя мерапрыемствы і святы, праводзілі Дзень Маці, адчынялі сталоўкі, навучальныя ўстановы, музеі, бібліятэкі, пашыралі выдавецкую дзейнасць у рамках актыўнай культурна-асветнай працы, прымалі ўдзел у міжнародных кангрэсах, канферэнцыях і з'ездах.

Асаблівай актыўнасцю вылучаліся жаночыя арганізацыі ўкраінскіх эмігрантак у Чэхаславакіі, Францыі, ЗША, Канадзе, Бразіліі і Аргенціне. У галіне адукацыі найбольш плённа і паспяхова працавалі ўкраінкі Канады. Варта вызначыць

дзейнасць таварыства Магілянак – гэта дзявочы студэнцкі гурток, заснаваны ў 1923 г. пры Інстытуце імя Пятра Магілы ў Саскатуні [1, с. 24]. Дадзеная навучальная ўстанова спецыялізавалася на падрыхтоўцы педагогаў для школ украінскай дыяспары.

У палітычным плане важную ролю адыгралі Саюз Украінак Канады і Саюз Украінак Амерыкі. Дадзеныя арганізацыі не аднойчы выступалі з вострым асуджэннем польскага ўраду за дыскрымінацыю нацыянальных меншасцей у Другой Рэчы Паспалітай. Жанчыны дыяспары арганізавалі акцыі пратэсту, друкавалі на англійскай мове лістоўкі, дзе ўздымалі вострыя пытанні не толькі пра становішча ўкраінскага народа ў Заходняй Украіне, але і пра цяжкасці беларусаў Заходняй Беларусі. У сваіх прапагандысцкіх матэрыялах жаночыя арганізацыі пісалі пра праблему голаду насельніцтва гэтак званых «усходніх крэсаў», які ў першую чаргу паграджаў беззямельным і малазямельным сялянскім сем'ям. Актывісткі руху падкрэслівалі, што хранічнае недаяданне і курыная слепата былі дастаткова пашырэннымі хваробамі сярод сельскага насельніцтва адзначаных рэгіёнаў, асабліва ў вёсках Галічыны і Прыкарпацця [2, с. 14]. Менавіта складанае матэрыяльнае становішча сялянства прымушала людзей даэміграцыі.

Пра факты супрацоўніцтва беларусаў і ўкраінак замежжа сведчаць дакументы Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Эмігранцкія жаночыя арганізацыі ладзілі агульныя мерапрыемствы, сустрэчы і канцэрты. Прыкладам супольнай акцыі стала вечарына ў Парыжы, праведзеная ў снежні 1938 г. Беларускай жаночай грамадой разам з Украінскай жаночай грамадой і Украінскім працоўным саюзам [3, л. 4]. Неабходна адзначыць, што ў міжваенны час толькі пачыналася станаўленне беларускага жаночага руху замежжа, таму засталася няшмат сведчанняў пра рэалізаваныя акцыі і мерапрыемствы беларускіх эмігрантак.

Негатыўна ўплывала на развіццё адзначаных арганізацый традыцыйнае сялянскае выхаванне і ўяўленне пра ролю жанчын у грамадстве. Разам з тым, прагрэсіўныя гендарныя ідэі не мінулі найбольш актыўных прадстаўніц дыяспары. Праблема палітычнай роўнасці мужчын і жанчын пачынае гучаць у асяродку беларускай інтэлігенцыі і эміграцыі ў міжваенны час. У артыкуле часопіса «Жаноцкая справа» Н. Шнаркевіч піша: «Мужчыны нашы і да гэтага часу глядзяць на жанчын як на фізічную сілу. Жанчына павінна ўмець добра зварыць есці, абмыць, абшыць усіх у хаце, спрытна ўвівацца каля гаспадаркі ці наагул быць добраю гаспадыняю. Іншае-ж, як агульныя справы тэй вёскі,

дзе яна жыве, ці таго народу, да якога яна належыць, ці, шырэй гледзячы, – усіх людзей наагул – гэта не яе справа. З такім поглядам нашага мужчыны трэба станоўча змагацца» [4, с. 1–2]. У матэрыяле аўтарам яскрава прадстаўлена пазіцыя Аб'яднання беларускіх жанчын імя Алаізы Пашкевіч (Цёткі), якое і выдавала свой ўласны часопіс «Жаноцкая справа». Актывісткі арганізацыі не толькі займаліся дабрачыннай справай на тэрыторыі Заходняй Беларусі, але і праводзілі акцыі ў асяродку беларускай эміграцыі.

Культурныя ўзаемасувязі беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў актыўна развіваліся ў тэатральным мастацтве. Ініцыятыва па стварэнні амаатарскіх тэатраў у асяродку беларускай і ўкраінскай дыяспары належала моладзі. Неабходна падкрэсліць, што ўкраінская эміграцыя падтрымлівала беларусаў у развіцці тэатральнага мастацтва. Цудоўнай ілюстрацыяй украінскай дапамогі стала першая пастаноўка беларускіх эмігрантаў у Чэхаславакіі – апераэта Ф. Аляхновіча «Птушка шчасця», прэм'ера якой адбылася ў 1924 г. у Юзефове (Йозефове) на сцэне тэатра ўкраінскага табара [5, с. 4]. Арганізацыйную і творчую падтрымку пры пастаноўцы беларускай апераэты ажыццявіла тэатральная секцыя ўкраінскага Культурна-асветнага гуртка.

Дадзеная грамадская эмігранцкая арганізацыя была дастаткова колькаснай (у 1921 г. – 621 член, у 1922 г. – 1176), першапачаткова яе ўзначальваў І. Мельніцкі, пазней – М. Дальніцкі [6, с. 64]. Культурна-асветны гурток ладзіў разнастайныя курсы, святы, выставы, займаўся выдавецкай дзейнасцю, меў сталыя сувязі з украінскай грамадой у іншых краінах свету. Асноўная праца грамадскага аб'яднання была накіравана на моладзь украінскай эміграцыі, развіццё адукацыйнага ўзроўню эмігрантаў, фарміраванне пачуцця патрыятызма сярод юнакоў і дзяўчат, захаванне нацыянальнай ідэнтычнасці дыяспары. Вядома, што членамі гуртка былі і беларускія эмігранты, яны прымалі ўдзел у яго мерапрыемствах, вучыліся на розных курсах, займаліся ў спартыўных секцыях. Напрыклад, у 1923 г. на гімназічна-рэальных курсах Культурна-асветнага гуртка вучылася 10 беларусаў [6, с. 65]. Украінскія педагогі ставіліся да беларускіх вучняў дастаткова пазітыўна, ім аказвалася матэрыяльная дапамога і маральная падтрымка.

Патрэбна адзначыць, што тэатральнае мастацтва ўкраінскай і беларускай дыяспары набыло сваё развіццё не толькі ў краінах Еўропы, а таксама ў Паўночнай і Паўднёвай Амерыцы. Тэатральныя трупы і харавыя калектывы мелі сапраўдную папулярнасць у асяродку эканамічных эмігрантаў, бо сваёй творчасцю яны нагадвалі пра Бацькаўшчыну, пакінутых там сваякоў,

любимыя мясціны. З 1928 па 1934 г. у Канадзе былі спробы стварыць украінскі прафесійны тэатр пад кіраўніцтвам Піліпа Астапчука, аднак творчая ідэя не была рэалізаваная ў поўнай ступені [7, с. 31]. Найбольш актыўнае аматарскае тэатральнае жыццё ўкраінскай дыяспары было ў Таронта і Вініпеге.

У краінах Лацінскай Амерыкі варта вызначыць ініцыятыву творчай моладзі беларускай і ўкраінскай эміграцыі ў Аргенціне. Беларускае таварыства «Культура» ладзіла спектаклі на беларускай мове ў розных гарадах Аргенціны, аматарская труппа паспяхова гастралювала літаральна па ўсёй краіне. На спектаклі прыходзілі гледачы не толькі з ліку беларускіх эмігрантаў, але і ўкраінцы, палякі і рускія, бо мова ім здавалася зразумелай, а замалёўкі з вясковага жыцця – блізкімі і камічнымі.

Украінская дыяспара надавала асаблівае значэнне песеннай традыцыі, бо яна была выкарыстана палітычнымі лідарамі для нацыянальнай прапаганды. Песня яднала эмігрантаў, спрыяла захаванню нацыянальнай ідэнтычнасці ў прымаючым грамадстве. Гонарам культуры ўкраінскай эміграцыі стала Украінская Рэспубліканская Капэла пад кіраўніцтвам славутага дырыжора Аляксандра Кошыца. Для стварэння нацыянальнай капэлы быў праведзены спецыяльны конкурс у Кіеве, па выніках якога сотня лепшых спевакоў была залічаная ў склад песеннага калектыва. У капэлу ўвайшлі розныя па адукацыйнаму ўзроўню і палітычным перакананням асобы.

З 1919 г. капэла паспяхова гастралювала па Чэхаславакіі, Аўстрыі, Швейцарыі, Францыі, Англіі, Галандыі, Бельгіі, Германіі і Іспаніі. Далёка не ўсе ўкраінскія палітычныя дзеячы лічылі вандраванне капэлы неабходным, што выклікала бурную палеміку ў асяродку дыяспары, таму ў турнэ накіраваліся не ўсе артысты. Перыядычныя выданні віталі гастрольны тур украінскага калектыва, у розных краінах Еўропы выходзілі дзясяткі пазітыўных рэцэнзій, у якіх падкрэслівалася мілагучнасць украінскай народнай песні, абсалютная дасканаласць інтанацый выканаўцаў. З 1922 г. капэла накіравалася ў Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе працягнула свае паспяховыя выступленні. Пасля заканчэння турнэ спевакі засталіся на пастаяннае жыхарства ў ЗША.

Артысты Украінскай Рэспубліканскай Капэлы пад кіраўніцтвам А. Кошыца мелі сваіх прыхільнікаў таксама ў асяродку беларускіх эмігрантаў, пра што сведчаць падпісанья для беларусаў фотаздымкі [8, л. 2]. Беларускія паклоннікі падпісвалі здымкі спевакоў пасля паспявых выступленняў капэлы на еўрапейскіх гастролях. Варта падкрэсліць, што ўкраінскія выканаўцы

пакідалі беларусам асабліва цёплыя і сардэчныя словы на памяць, што сведчыць пра прыхільнае стаўленне саміх дыяспар і іх шырокія культурныя сувязі.

Неабходна падкрэсліць, што ў асяродку эміграцыі карысталіся папулярнасцю не толькі ўкраінскія харавыя калектывы і аматарскія тэатральныя трупы, але і танцавальныя групы. Украінскія танцавальныя калектывы і школы танца карысталіся асаблівым поспехам у ЗША і Канадзе, да дзейнасці якіх далучаліся таксама беларускія эмігранты. У Злучаных Штатах Амерыкі ўкраінскімі эмігрантамі ў міжваенны час было арганізавана каля сотні танцавальных груп. Актыўным распаўсюджваннем нацыянальнага ўкраінскага танца ў эміграцыйным асяродку займаўся маэстра Васіль Аўраменка, які стварыў сетку танцавальных школ у ЗША і Канадзе. Яго вучні таксама прапагандавалі ўкраінскую танцавальную традыцыю, сярод іх вылучыліся сваім талентам Віктар Машук, Стэфан Паўлюк, Стэфан Міхайлюк і Іван Юркаў [9, с. 330]. Дзеці і моладзь украінскай дыяспары актыўна вучыліся танцам і спевам у пазакласны час. Вучні выступалі на Шаўчэнкаўскіх канцэртах, на святах, прысвечаных украінскай незалежнасці, на Днях маці і іншых палітычных і культурных мерапрыемствах.

Яскрава вызначыліся беларуска-ўкраінскія кантакты ў супольнай рабоце студэнцкіх арганізацый. Студэнцкая моладзь замежжа стварала прафесійныя, спартыўныя, мастацкія, тэатральныя, музычныя, палітычныя, рэлігійныя, ваенныя, гістарычныя арганізацыі. Чэшска-ўкраінскі камітэт дапамогі ўкраінскім і беларускім студэнтам, Цэнтральнае бюро працы ўкраінскай і беларускай акадэмічнай эміграцыі, Грамада ўкраінскіх і беларускіх студэнтаў лясной інжынерыі ў Празе і іншыя міжнацыянальныя арганізацыі праводзілі паспяховую культурна-асветную работу ў асяродку дыяспар, ажыццяўлялі акцыі матэрыяльнай дапамогі студэнтам, прызначалі спецыяльныя стыпендыі для выдатнікаў і працягвалі падтрымліваць некаторых выпускнікоў.

Асобнай ілюстрацыяй беларуска-ўкраінскіх агульных праектаў сталі мерапрыемствы ў рамках сакалінага руху. Саюз украінскай моладзі ў Чэхаславакіі «Украінскі сокал» бярэ свой пачатак у 1922 г., а годам пазней была створана арганізацыя «Беларускі сокал». Маладзёжная арганізацыя «Сокалаў» з'яўлялася міжнароднай, таму мела вялікую папулярнасць сярод юнакоў і дзяўчат розных нацыянальнасцей.

Саюз актыўна займаўся ідэалагічна-выхаваўчай работай, члены арганізацыі павінны былі абавязкова прайсці ідэалагічны сакаліны курс, дзе наведванне заняткаў старанна адсочвалася старэйшымі. Суполкі саюза мелі назву «гнёзды»,

якія звычайна актыўна супернічалі за лідарства ў арганізацыі. Нацыянальныя сакаліныя саюзы таксама праводзілі работу, накіраваную на культурнае, адукацыйнае, фізічнае і творчае развіццё моладзі: ладзілі канцэртныя і тэатральныя выступленні членаў арганізацыі, стваралі сакаліныя выставы, утрымлівалі бібліятэкі, арганізавалі курсы для непісьменных асоб, праводзілі спартыўныя спаборніцтвы, гульні і алімпіяды, члены арганізацыі выступалі з лекцыямі па роднай мове, літаратуры і гісторыі.

Арганізацыя «Украінскі сокол» была значна буйнейшай за саюз «Беларускі сокол», аднак па структуры яны былі дастаткова падобнымі. Управа «Украінскага сокала» мела чатыры камісіі, якія павінны былі курыраваць фізічнае выхаванне членаў арганізацыі, іх культурны ўзровень, займацца гаспадарчай дзейнасцю і развіццём структур саюза.

У статуте «Беларускага Сокала», які быў састаўлены на чэшскай мове і нагадваў статуты іншых сакаліных арганізацый у Чэхаславакіі, былі акрэслены яго мэты і задачы, дакладна апісвалася, хто можа ўступіць у яго шэрагі: «Членам саюза можа стаць беларус любога пола:

- а) ад 6 да 14 год як школьнік;
- б) ад 14 да 18 як юнак;
- в) ад 18 год як сапраўдны член» [10, л. 16].

Заснавальнікі беларускай арганізацыі наўмысна імкнуліся скапіраваць сакаліны саюз чэшскай моладзі, які стаў прыкладам для эмігрантаў. Варта адзначыць, што дадзены рух быў характэрны таксама для іншых дыяспар у Чэхаславакіі. Сакаліныя гнёзды ўкраінскай і беларускай моладзі дзейнічалі таксама ў іншых краінах свету. Напрыклад, «Украінскі сокол» вызначыўся сваёй плённай працай таксама ў Аргенціне, Францыі і Канадзе. Кожная нацыянальная сакаліная арганізацыя мела свой статут і ўласны сцяг. Моладзь саюза намагалася стварыць свой друкарскі орган, таму большасць аддзяленняў утрымлівала часопіс, дзе размяшчаліся ўсе абвесткі і інфармацыйныя матэрыялы.

Сярод членаў «Беларускага сокала» асаблівым попытам карысталіся заняткі па гімнастыцы. У арганізацыі да наведвання ўсіх формаў навучання ставіліся вельмі сур'ёзна. Асоба, якая прапускала мерапрыемствы і заняткі, магла быць выключана з яе шэрагаў, усе свае пропускі член арганізацыі абавязаны быў апісваць у тлумачальных запісках. Прычыны адсутнасці на занятках юнакоў і дзяўчат былі тыповымі для студэнцкай моладзі. Асабліва актыўна саюз разгарнуў сваю працу ў сярэдзіне 20-х гг.

XX ст., аднак паступова роля арганізацыі ў дзейнасці ўсёй беларускай дыяспары паменшылася.

Заклучэнне. Такім чынам, прадстаўнікі беларускай і ўкраінскай дыяспар надавалі асаблівае значэнне рабоце з моладдзю, стваралі і ўтрымлівалі спецыяльныя школы, гімназіі, секцыі, гурткі, арганізацыі. Юнакі і дзяўчаты з энтузіязмам падтрымлівалі ініцыятывы па ажыццяўленню міжнацыянальных праектаў, у тым ліку паміж беларускімі і ўкраінскімі эмігрантамі. Супольныя тэатральныя, музычныя, танцавальныя, спартыўныя, палітычныя, жаночыя мерапрыемствы ў маладзёжным асяродку цудоўным чынам ілюструюць актыўныя кантакты паміж беларускімі і ўкраінскімі замежжам.

Літаратура

1. Когуська, Н. Півстоліття на грамадскай ніві. Нарис історіі Саюзу українок Канады 1926–1976 / Н. Когуська. – Эдмонтон – Вінніпег: Trident Press LTO, 1986. – 1034 с.
2. Ювілейна кніга Украінскага Робітнічага Саюзу 1910–60. – Скрантон: Друкарня прэсавога аргану УРСаюзу, 1960. – 332 с.
3. БДАМЛМ. – Фонд 3. – Воп. 1 – Спр. 308. Бюлетэні ўкраінскага прэс-бюро ў Чэхаславакіі (г. Прага) за 1924–1925 гг. на ўкраінскай мове.
4. Шнаркевіч, Н. Да працы / Н. Шнаркевіч // Жаноцкая справа. – 1931. – № 2. – 16 с.
5. Ш-ло, Л. Беларускі спектакль у Юээфове / Л. Ш-ло // Сялянская праўда. – Вільня, 1924. – № 20. – 4 с.
6. Наріжний, С. Украінська эміграція. Культурна праця ўкраінскай эміграцыі між двома сусветнымі войнамі. Репрынтне выданне 1942 року / С. Наріжний. – Львів – Кент – Острог: НТШ, 2008. – 584 с.
7. Ревуцький, В. З історіі ўкраінскага театру в Канаді / В. Ревуцький // Західноканадський збірник. – Эдмонтон. – 2000. – Ч. 4. – С. 28–45.
8. БДАМЛМ. – Фонд 3. – Воп. 1. – Спр. 310. Групаваыя фатаграфіі ўдзельнікаў украінскай капэлы ў г. Прага.
9. Нагачевський, А. До історіі ўкраінскага танцю в Альберці / А. Нагачевський // Західноканадський збірник. – Эдмонтон – Острог, 2008. – С. 327–348.
10. БДАМЛМ. – Фонд 3. – Воп. 1. – Спр. 174. Статут Саюза моладзі «Беларускі Сакол» у г. Прага з установамі па арганізацыйных пытаннях за 1923–1924 гг.

Паступіў 23.03.2013